

Постанова

Іменем України

20 листопада 2019 року

м. Київ

справа № 243/12928/18

провадження № 61-5728св19

**Верховний Суд у складі колегії суддів Третньої судової палати
Касаційного цивільного суду:**

головуючого - Висоцької В. С.,

суддів: Грушицького А. І., Литвиненко І. В., Сердюка В. В.,
Фаловської І. М. (суддя-доповідач),

учасники справи:

заявник - ОСОБА_1 ,

зацікавлена особа - Слов`янський міський відділ держаної реєстрації
актів цивільного стану Головного територіального управління юстиції
у Донецькій області,

розглянув у порядку спрощеного позовного провадження касаційну
скаргу ОСОБА_1 , в інтересах якої діє адвокат Врублевський Віктор
Вікторович, на ухвалу Донецького апеляційного суду від 25 лютого
2019 року у складі судді Мальованого Ю. М.,

ВСТАНОВИВ:

Описова частина

Короткий зміст заяви

У грудні 2018 року ОСОБА_1 , зацікавлена особа - Слов`янський
міський відділ держаної реєстрації актів цивільного стану Головного
територіального управління юстиції у Донецькій області (далі -

Слов`янський МВ ДРАЦС ГТУЮ у Донецькій області), звернулася до суду із заявою про встановлення факту смерті.

Заява мотивована тим, що ІНФОРМАЦІЯ_1 у місті Антрацит Луганської області помер ОСОБА_2 - чоловік ОСОБА_1, смерть якого було зареєстровано у відділі реєстрації актів цивільного стану міста Антрацит (далі - ВРАЦС міста Антрацит) самопроголошеної, невизнаної «Луганської народної республіки».

Відповідно до наказів Міністерства юстиції України від 25 листопада

2014 року № 246/7, 247/7 «Про переміщення органів та установ юстиції Луганської області» та «Про переміщення органів та установ юстиції Донецької області» ВДРАС Донецької та Луганської області, що знаходилися на тимчасово не контрольованій території, переміщено на підконтрольну Україні територію. Видані на цій території після 01 грудня 2014 року документи про державну реєстрацію актів цивільного стану не є документами територіальних органів Міністерства юстиції України.

Посилаючись на те, що Слов`янський МВ ДРАЦС ГТУЮ у Донецькій області відмовив заявнику у проведенні державної реєстрації смерті її чоловіка на території, підконтрольній Уряду України, ОСОБА_1 просила суд встановити факт смерті ОСОБА_2, який помер ІНФОРМАЦІЯ_1 у місті Антрацит Луганської області (Україна).

Короткий зміст ухвали суду першої інстанції

Ухвалою Слов`янського міськрайонного суду Донецької області від 18 січня 2019 року заяву ОСОБА_1 про встановлення факту смерті визнано неподаною та повернуто заявнику.

Ухвала суду першої інстанції мотивована тим, що у наданий судом строк вимоги ухвали Слов`янського міськрайонного суду Донецької області

від 29 грудня 2018 року про залишення заяви без руху заявник не виконав, недоліки не усунув (не сплатив судовий збір), тому заяву слід визнати неподаною та повернути заявнику на підставі частини третьої [статті 185 ЦПК України](#).

Не погоджуючись з вказаною ухвалою суду першої інстанції,

ОСОБА_1 , в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., оскаржила її в апеляційному порядку.

Короткий зміст ухвали суду апеляційної інстанції

Ухвалою Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2019 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 , в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В.,

на ухвалу Слов`янського міськрайонного суду Донецької області від 18 січня 2019 року визнано неподаною та повернуто заявнику.

Ухвала апеляційного суду мотивована тим, що у наданий судом строк вимоги ухвали Донецького апеляційного суду від 04 лютого 2019 року про залишення апеляційної скарги без руху заявник не виконав, недоліки не усунув. Крім того, ОСОБА_1 не додано клопотання про звільнення від сплати судового збору відповідно до [статті 8 Закону України «Про судовий збір»](#), враховуючи її майновий стан. Тому апеляційна скарга підлягає поверненню як неподана на підставі статей [185, 357 ЦПК України](#)

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі ОСОБА_1 , в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., просить скасувати судові рішення суду апеляційної інстанції і направити справу для продовження розгляду до суду апеляційної інстанції, посилаючись на порушення апеляційним судом норм процесуального права.

Доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга мотивована тим, що відповідно до пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#) від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються заявники - у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Крім того, згідно з частиною першою [статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»](#) внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

Оскільки відповідно до довідки Управління соціального захисту населення Слов'янської міської ради Донецької області від 16 листопада 2017 року ОСОБА_1 є внутрішньо переміщеною особою, тому на останню розповсюджуються вимоги пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#).

Крім того, до суду на території, підконтрольній Уряду України, із заявою про встановлення факту смерті ОСОБА_1 змушена звернутися у зв'язку зі збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією російсько-окупаційними військами міста, де вона була зареєстрована (місто Антрацит Луганська область), що призвело до її вимушеного переселення до міста Слов'янська Донецької області, оскільки у місті Антрацит Луганської області свідоцтво про смерть державного зразку одержати немає можливості.

Доводи інших учасників справи

Інші учасники судового процесу не скористались правом подати відзив на касаційну скаргу, заперечень щодо її вимог і змісту до суду не направили.

Рух справи у суді касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду від 18 квітня 2019 року відкрито касаційне провадження у даній справі.

Ухвалою Верховного Суду від 06 листопада 2019 року справу призначено до розгляду.

Фактичні обставини справи, встановлені судом

У грудні 2018 року ОСОБА_1, зацікавлена особа -Слов`янський МВ ДРАЦС ГТУЮ у Донецькій області, звернулася до суду із заявою про встановлення факту смерті.

Крім того, у заяві ОСОБА_1 просила суд звільнити її від сплати судового збору на підставі пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#).

Ухвалою Слов`янського міськрайонного суду Донецької області

від 29 грудня 2018 року у задоволенні заяви ОСОБА_1 про звільнення від сплати судового збору відмовлено, заяву залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, зокрема, запропоновано заявнику надати документ, що підтверджує сплату судового збору.

У січні 2019 року на виконання вимог ухвали суду від 29 грудня 2018 року ОСОБА_1 подала до суду заяву, в якій вона не погоджується із вимогами суду щодо оплати судового збору, оскільки суд порушив норми матеріального права та не взяв до уваги судову практику, обмежив доступ заявника до правосуддя.

Ухвалою Слов`янського міськрайонного суду Донецької області від 18 січня 2019 року заяву ОСОБА_1 про встановлення факту смерті визнано неподаною та повернуто заявнику на підставі частини третьої [статті 185 ЦПК України](#).

Не погоджуючись з вказаною ухвалою суду першої інстанції,

ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., оскаржила його в апеляційному порядку.

Ухвалою Донецького апеляційного суду від 04 лютого 2019 року апеляційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, зокрема, запропоновано скаргнику надати документ про сплату судового збору.

У лютому 2019 року на виконання вимог ухвали апеляційного суду

від 04 лютого 2019 року від ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., надійшла заява про відвід судді.

Ухвалою Донецького апеляційного суду від 15 лютого 2019 року заяву ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., про відвід

судді задоволено. Справу передано для повторного автоматизованого розподілу.

Ухвалою Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2019 року (у складі судді Мальованого Ю. М.) апеляційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський В. В., на ухвалу Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 18 січня 2019 року визнано неподаною та повернуто заявнику на підставі статей [185](#), [357 ЦПК України](#).

Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

У частині третій [статті 3 ЦПК України](#) визначено, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Відповідно до частини другої [статті 389 ЦПК України](#) підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Частиною першою [статті 402 ЦПК України](#) передбачено, що у суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням [статті 400 цього Кодексу](#).

Відповідно до частин першої і другої [статті 400 ЦПК України](#) під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення з таких підстав.

Мотиви, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до [статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#) кожен має право на справедливий публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Ці засади є конституційними гарантіями права на судовий захист.

Згідно зі [статтею 129 Конституції України](#) одними з основних засад судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Постановляючи ухвалу про визнання апеляційної скарги ОСОБА_1 ,

в інтересах якої діє Врублевський В. В. , неподаною та її повернення, апеляційний суд виходив з того, що у наданий судом строк недоліки апеляційної скарги, вказані в ухвалі апеляційного суду від 04 лютого

2019 року, не усунуті, зокрема, не сплачено судовий збір.

Колегія суддів погоджується з таким висновком суду апеляційної інстанції.

Відповідно до частини першої [статті 352 ЦПК України](#) учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково.

Згідно з пунктом 3 частини четвертої [статті 356 ЦПК України](#) до апеляційної скарги додаються, зокрема, документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Судовий збір - це грошова сума, що сплачується особою, яка звертається до суду. Розмір судового збору визначається законом і залежить від об'єктивних ознак позову (заяви), з яких правовідносин він виник і який предмет позову. Умови сплати судового збору однакові і рівні для всіх позивачів (заявників), а пільги щодо його сплати передбачені безпосередньо законом.

Правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати

та повернення судового збору визначено [Законом України «Про судовий збір»](#).

Частиною п'ятою [статті 356 ЦПК України](#) передбачено, якщо апеляційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору.

Звертаючись до суду із заявою про встановлення факту, ОСОБА_1 вказувала, що вона звільнена від сплати судового збору на підставі

пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#).

Відповідно до пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#) від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються- у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Тобто, у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, заявники мають пільги виключно тоді, коли такі обставини призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Заява ОСОБА_1 про встановлення факту смерті її чоловіка подана у зв'язку з необхідністю оформлення недоотриманої пенсії та спадщини, а не у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно.

Отже, ОСОБА_1 не має пільг зі сплати судового збору відповідно до пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#).

Аналогічний висновок викладено в ухвалях Верховного Суду від 25 січня 2019 року у справі № 243/9106/18, від 04 жовтня 2019 року у справі № 242/4145/19, постанові Верховного Суду від 14 листопада 2019 року у справі № 350/2002/18.

Відповідно до частини другої [статті 357 ЦПК України](#) до апеляційної скарги, яка оформлена з порушенням вимог, встановлених [статтею 356 цього Кодексу](#), застосовуються положення [статті 185 цього Кодексу](#).

Згідно з частиною третьою [статті 185 ЦПК України](#), якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається позивачеві.

Відповідно до практики Європейського суду з прав людини право на справедливий судовий розгляд, гарантоване пунктом 1 [статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#), має тлумачитися з урахуванням верховенства права, яке вимагає, щоб сторони у справі мали ефективний судовий засіб, що давав би їм можливість заявляти про свої громадянські права.

Таким чином, це положення втілює «право на суд», право на доступ до якого, тобто право на звернення до суду у цивільних справах, є лише одним аспектом; однак, це аспект, який фактично дає можливість скористатися додатковими гарантіями, викладеними в пункті 1 [статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#).

Так, у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах «Осман проти Сполученого королівства» від 28 жовтня 1998 року та «Креуз проти Польщі» від 19 червня 2001 року зазначено, що право на суд не є абсолютним. Воно може бути піддане обмеженням, дозволеним за змістом, тому що право на доступ до суду за самою своєю природою потребує регулювання з боку держави. Якщо законом визначений порядок для вчинення певних дій, такий порядок в силу вимог вітчизняного та Європейського законодавства повинен дисциплінувати осіб, що звертаються до суду та не допустити судовий процес у безладний рух, так як право на суд не є абсолютним.

Повертаючи апеляційну скаргу ОСОБА_1 як неподану, апеляційний суд виходив з того, що вказані в ухвалі апеляційного суду від 04 лютого 2019 року про залишення апеляційної скарги без руху недоліки були очевидними та суттєвими, а тому унеможлилювали відкриття

провадження в цивільній справі. Разом з тим, наслідки невиконання ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху були передбачуваними та роз'яснені скаргнику.

Колегія суддів Верховного Суду вважає, що оскаржуване судові рішення жодним чином не перешкоджає ОСОБА_1 у доступі до правосуддя, оскільки відповідно до частини сьомої [статті 185 ЦПК України](#) повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви.

Посилання ОСОБА_1 у касаційній скарзі на пункт 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#) є безпідставними з огляду на наступне.

Як вбачається з матеріалів справи, залишаючи заяву ОСОБА_1 без руху, суд першої інстанції роз'яснив заявнику її право, що вона не позбавлена також права звернутися до суду із клопотанням про звільнення її від сплати судового збору, зменшення його розміру або відстрочення сплати судового збору відповідно до [статті 8 Закону України «Про судовий збір»](#) та [статті 136 ЦПК України](#).

При цьому прецедентна практика Європейського суду з прав людини щодо застосування [статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод](#) визнає, що доступ до суду не є абсолютним і національним законодавством може обмежуватись, зокрема для дотримання правил судової процедури і це не є порушенням права на справедливий суд.

Отже, вимога сплати судового збору прямо передбачена нормами чинного законодавства та відповідно до статті 6 Конвенції з прав та основоположних свобод людини не є перешкодою доступу до правосуддя, оскільки чинним законодавством передбачений порядок звільнення від сплати судового збору судом з інших підстав.

Наведенні в касаційній скарзі доводи Верховним Судом відхиляються, оскільки апеляційним судом не порушено норми процесуального права.

Разом з тим, при зверненні із касаційною скаргою на ухвалу Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2019 року ОСОБА_1 не сплатила судовий збір та просила звільнити її від сплати судового збору на підставі пункту 21 частини першої [статті 5 Закону України «Про судовий збір»](#).

Держава повинна повною мірою забезпечити реалізацію гарантованого [статтею 55 Конституцією України](#) права кожного на судовий захист.

Відповідно до [статті 136 ЦПК України](#) суд, зокрема, може своєю ухвалою у порядку, передбаченому законом, зменшити розмір належних до сплати судових витрат, пов'язаних з розглядом справи, або звільнити від їх сплати.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Відповідно до [статті 410 ЦПК України](#) суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін, якщо визнає, що рішення ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Ухвала суду апеляційної інстанції постановлена з додержанням норм матеріального та процесуального права, а тому вказане судове рішення необхідно залишити без змін, а касаційну скаргу - без задоволення, оскільки доводи касаційної скарги висновків апеляційного суду не спростовують.

Керуючись статтями [400](#), [402](#), [409](#), [410](#), [416 ЦПК України](#), Верховний Суд

у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Звільнити ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський Віктор Вікторович, від сплати судового збору за подання касаційної скарги на ухвалу Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2019 року в розмірі 384,20 грн.

Касаційну скаргу ОСОБА_1, в інтересах якої діє адвокат Врублевський Віктор Вікторович, залишити без задоволення.

Ухвалу Донецького апеляційного суду від 25 лютого 2019 року залишити без змін.

Постанова набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною та оскарженню не підлягає.

**Головуючий
С. Висоцька**

В.

**Судді
Грушицький**

А. І.

І. В. Литвиненко

В. В. Сердюк

І. М. Фаловська